

Bogdan ŽORŽ

Etične dileme psihoterapije otroka in mladostnika (osebna refleksija)

Ethical Dilemmas in Psychotherapy with Children and Adolescent

V psihoterapiji dajemo zelo velik poudarek etičnim načelom. Slednja so (naj bi bila) splošna, uporabna v vseh razmerah in vseh psihoterapevtskih pristopih ter oblikah terapevtskega dela. Vendar se v praksi kaže, da ima psihoterapevtsko delo z otroki in mladostniki nekaj specifičnih etičnih značilnosti, vprašanj, ki terjajo tudi specifično opredelitev etičnih načel. Zdi se, da splošna etična načela na te dileme ne odgovarjajo dovolj jasno. V tem sestavku bom poskušal nanizati nekaj teh dilem, pri čemer si ne delam nikakršnih iluzij, da bom zajel najpomembnejše – izhajam iz lastne prakse in bom ostal pri dilemah, ki sem jih uspel v njej prepoznati. Zato tudi ne ponujam odgovorov na zastavljena vprašanja. Ponujam le svoj osebni pogled, razmišljanje – ki pa ga nikakor ne želim vsiljevati. Z njim želim le spodbuditi razmišljanje, iskanje in krepiti zavedanje o pomembnosti teh dilem!

Zaradi večje preglednosti bom dileme razdelil v pet skupin: psihoterapija – svetovanje – vzgoja, psihoterapevt – otrok, psihoterapevt – starš, psihoterapevt – starša kot partnerja in psihoterapevt – pristojna javnost.

Psihoterapija – svetovanje – vzgoja

Psihoterapija, svetovanje (vzgojno, psihološko, psihosocialno ...), vzgoja – trije pojmi, ki so na strokovno-teoretični ravni dokaj jasno razmejeni. Vendar se mi pri delu z otroki, mladostniki in njihovimi starši kar naprej zastavlja vprašanje, koliko je pri tem delu te tri pojme sploh mogoče razmejevati. Cel niz podvprašanj se mi zastavlja, ki jih bom odpiral kasneje. Tu se zadovoljim s svojo izkušnjo: vse troje, psihoterapija, svetovanje in vzgoja, je pri delu z otroki in mladostniki neločljivo prepleteno. In zato se mi zastavlja prvo vprašanje, ki je čisto načelno: ali je sploh etično temu delu reči »psihoterapija« – ali bi si bilo bolj smotno »izmisliti« nek drug izraz? Sam se pri uporabi tega pojma pogosto počutim nelagodno ... Seveda pa vključuje ta pomislek še drugo podvprašanje: če je to tako, kdo naj to delo sploh opravlja? Psihoterapevti, psihiatri, šolski in otroški zdravniki, psihološki svetovalci, socialni delavci, pedagogi, vzgojitelji ...? Resnici na ljubo: vsi ti in drugi to delo v praksi tudi opravljajo – tako ali drugače! Kje sta tu mesto in vloga psihoterapije? Morda bi morali to vprašanje postaviti drugače: kakšna dodatna znanja in izkušnje naj imajo vsi prej naštetih strokovnjaki (pa najbrž poleg njih še kateri), da bi lahko kompetentno opravljali delo, o katerem govorimo? No, jaz bom kljub vsemu govoril o psihoterapevtih, saj ne vem, koliko to razmišljanje ostale poklice sploh zanima!

Psihoterapevt – otrok

Odnos terapevt – klient naj bi bil vzpostavljen s čim bolj jasno, zavestno in odgovorno odločitvijo klienta. Ko je klient otrok, je to načelo vselej vprašljivo. V praksi se za otrokovo vključitev v psihoterapijo odločajo starši ali celo druge osebe. Tudi mladostnik se za vstop v psihoterapevtski proces le izjemoma zares odloča sam, večinoma le »pristane« na odločitev staršev ali drugih (socialnih služb, zdravnikov, sodišč ...). Kako lahko v takem primeru sploh govorimo o pravem odnosu terapevt – klient?

Nekje med stroko in etiko je že vprašanje, pri kateri starosti lahko otrok sodeluje v psihoterapevtskem procesu, kdaj sploh lahko govorimo o psihoterapiji. Deloma odgovarja na to vprašanje psihoterapija z izbiro pristopov. Vemo, da lahko že zelo majhen otrok zelo kakovostno sodeluje v igralni terapiji. Vemo tudi, da že dokaj majhen otrok zmora dobrega sodelovanja v ustrezno strukturiranih skupinskih terapijah. A se tu takoj postavi dilema: koliko se lahko zanesemo na otroke, da ne bodo širili informacij, ki jih o drugem otroku zvedo v terapevtskem procesu? Poleg poznavanja razvojnih značilnosti otroka je tu pomembno etično vprašanje: kdaj, pri kateri starosti otroku priznavamo pravico, da sprejema neke pomembne odločitve o sebi. V svoji praksi vedno znova spoznavam, da je pravzaprav že zelo majhen, tudi predšolski otrok zmožen nekaterih takih pomembnih odločitev, a je potrebno presoјati vsako situacijo posebej!

V svoji praksi se pogosto srečujem s situacijo, ko otrok ali mladostnik sicer sprejme psihoterapevtsko ali svetovalno pomoč, vendar se njegovi razlogi za to občutno razlikujejo od razlogov, ki jih navajajo starši, učitelji ali drugi. Najbolj običajen, pogost primer je naslednji: starši pridejo s pritožbo učiteljice, da otrok moti pouk, da ima neprimeren odnos do učitelja in sošolcev. Otrok to zanika, v pogovoru o njegovem počutju v šoli pa pove, da mu v šoli ni všeč, ker ga učiteljica in sošolci ne marajo ... Komu naj psihoterapevt prisluhne? Če prisluhne staršem, ne bo mogel vzpostaviti dobrega kontakta z otrokom. Če prisluhne otroku, bo morda izgubil stik s starši.

Tu gre za etično dilemo, ne za strokovno vprašanje. Strokovno lahko utemeljujemo kar koli – etično vprašanje pa je, kako naj psihoterapevt zagotavlja dovolj spoštljiv odnos do otroka, dovolj spoštovanja stisk in problemov, kot jih doživlja otrok, ne da bi ob tem zapadel v nezdravo podporo otrokovemu načinu komuniciranja z okoljem in s tem povečal konflikte ter otrokove stiske ...

Pri iskanju odgovorov na te dileme se psihoterapevt ne more naslanjati na strokovno znanje, saj psihološka znanost o tem daleč premalo ve. Psihoterapevt v svoje presoje neopazno vključuje svoja stališča, verovanja, nazore ... pa tudi svoje lastne vzgojne vzore, ki jih je nekritično vsrkaval kot otrok od svojih staršev. Hočeš nočeš je psihoterapevt torej tu tudi vzgojitelj, pa ne le po lastni zavestni izbiri. Za otroka-klienta namreč postane pomembna osebnost, otrok zaradi tega sprejema, vpija psihoterapevtove vplive ...

V svoji praksi si pri tem pomagam tako, da se trudim sprejemati otroka ali mladostnika kot polnovredno, popolno osebnost, vendar s pomanjkljivimi izkušnjami. Zato vedno sprejemam njegovo doživljanje kot ključno, najpomembnejše, in gradim kontakt z otrokom s pomočjo sprejemanja tega doživljanja. Vendar s tem ne zmanjšujem pomena tega, kar o otrokovem vedenju povedo drugi, odrasli. Otrokovo doživljanje poskušam soočati z njihovim videnjem in ga spodbujam, da se s temi razlikami sooči sam.

Psihoterapevt – starš

Besedo »starš« sem zapisal v ednini. Praksa me uči, da se kot psihoterapevt pogosto srečujem samo z enim od staršev – iz različnih razlogov in ne le pri ločenih starših. Tudi v primerih, ko sodelujeta oba starša, sodelujeta vsak kot samostojna osebnost, torej vsak zase.

Starš vstopa v terapevtski odnos svojega otroka z zelo različnimi občutki, doživljanjem, pričakovanji, strahovi, razočaranjem, občutki krivde, upanjem ... In vendar – ostaja še vedno otrokov starš. Običajno se starš obrne na psihoterapevta, potem ko je dodobra »izčrpal« zaloge svojih možnih »prijemov«, da bi težavo rešil. Zato tudi običajno poišče pomoč, ko njegova komunikacija z otrokom pade pod nivo, ki ga on sam šteje za še sprejemljivega. Prvo etično vprašanje se torej psihoterapevtu postavi že takoj v prvem pogovoru: koliko naj »verjame« staršu in njegovi pripovedi, v kolikšni meri naj ga sprejema kot verodostojnega sogovornika, da bo ohranil njegovo zaupanje, obenem pa si ne bo zapravil otrokovega; da ga otrok ne bo prepoznal kot »zaveznika« svojega starša, ki mu ne more zaupati! Posebej občutljiva so ta etična vprašanja takrat, ko gre morda za neke hude starševske napake, nasilje, zlorabe – pa tega psihoterapevt sploh ne ve!

Naslednje vprašanje, kjer tudi meja med stroko in etiko ni jasna, je vodenje procesa. Starš namreč vstopa v proces »za otroka«, zato mora biti psihoterapevtova vloga pri načenjanju tem in postavljanju vprašanj bistveno aktivnejša kot pri terapiji odraslih. Psihoterapevt mora staršem pogosto postaviti vprašanja o temah, ki bi jih sicer sami kar »zamolčali« ali pa se njihovega pomena ne zavedajo. Toda tu tiči past: etično vprašanje je, kako daleč lahko grem s tem »vrtanjem«, da se ne zapletem v neskončno »analiziranje«, iskanje »dlake v jajcu«, da ne raziskujem tem, ki so za problematiko nerelevantne.

S tem je povezano tudi vprašanje starševske avtoritete. Ali ima psihoterapevt pravico posegati v starševsko avtoriteto, jo zmanjševati, rušiti? In vendar se to pogosto dogaja – tako pri psihoterapiji kot pri svetovanju. S svetovanjem lahko neopazno »razglašamo« starša za nevednega, nesposobnega ... in mu s tem rušimo starševsko avtoriteto v oči otroka, če se to dogaja v otrokovi prisotnosti, podobno je lahko s psihoterapevtskimi temami ... Enostavna rešitev te dileme bi bil seveda ta, da psihoterapevt dela s staršem in otrokom ločeno. Po mojih izkušnjah pa s tem preveč izgubljam, izgubljam odnos otrok – starš, ki je običajno za psihoterapevtski proces najpomembnejši! Zato je to zame etično in ne strokovno vprašanje!

V svoji praksi delam skupaj s staršem in otrokom, izjeme dopuščam le takrat, ko ocenim, da je to smotno (z otrokom ali mladostnikom delam ločeno le na njegovo željo, s staršem delam ločeno, če ocenim, da se je potrebno dotakniti vprašanj, ki bi bila za otroka preboleča ali preobremenjujoča za starševsko avtoriteto). Vendar se trudim, da se prej opisane dileme kolikor mogoče sam zavedam in da spodbujam zavedanje tega tudi pri staršu!

Strokovno nesporno je, če zapišem, da imajo starši izjemno velik vpliv na terapevtski proces. Slednji se namreč odvija drugače kot pri odraslih. Velik del težav, zaradi katerih se otrok znajde v psihoterapevtski obravnavi, je tako ali drugače pogojen z odnosom starš – otrok. Zavestno se izogibam izrazu »starševske vzgojne napake«, ker te napake ne privedejo vselej k psihoterapevtu, tudi ne pridejo k psihoterapevtu otroci, katerih starši delajo največje napake. Toda – te so prisotne! In če se v odnosu starš – otrok nadaljujejo iste napake, ki so botrovale težavam, je tudi uspeh terapevtskega procesa malo verjeten. Zato psihoterapija otroka ali mladostnika praviloma ni le njegova osebna terapija – ampak je vedno vsaj do določene mere tudi družinska terapija, torej terapija tega odnosa. Še na nekaj je potrebno opozoriti: pri večini resnih psihoterapevtskih

obravnav gradimo na tedenskih srečanjih. Za otroka, posebej majhnega, je enotedenski premor strahovito dolg, otrok seveda čas dojema drugače kot odrasli!

Ob tem se zastavlja še eno vprašanje: če je odnos starš – otrok tako zelo pomemben, kako in koliko je mogoče starša vključevati v terapevtski proces tudi kot »terapevta«, ki doma vsakodnevno dela z otrokom »terapevtsko«, in tako omogoča, da proces hitreje napreduje. Sam imam s tem obilo pozitivnih izkušenj, pri čemer pa se zavedam, da je to zelo resno etično vprašanje, in da se je o tem potrebno odločiti s premislekom, potem ko izključimo okoliščine, zaradi katerih bi bilo to nesprejemljivo. To so predvsem okoliščine, ko sumimo na nasilje ali zlorabe, ko sumimo, da gre pri staršu za resnejše osebnostne motnje, zaradi katerih bi lahko starši takšna navodila uporabljali v otrokovo škodo.

Še eno pomembno etično vprašanje bi rad odprl v povezavi z odnosom psihoterapevt – starš. Gre za vprašanje odnosa z »odsotnim« staršem, torej staršem, ki ne sodeluje v terapevtskem procesu. Menim, da je neetično, če psihoterapevt tega starša kar ignorira, če se obnaša, kot da ta ne obstaja. Če je starš umrl, je vsekakor pomembno, da se v terapevtskem procesu preveri, kako sta drugi starš in otrok prebolevala njegovo smrt, kako sta predelala izgubo, zamere ... Če pa je živ, je nekje in ima vsaj svoj posredni vpliv na otroka, pa čeprav ga otrok morebiti niti ne pozna! In spet je zame etično vprašanje, kako psihoterapevt načenja to temo.

V svoji izkušnji na to dilemo odgovarjam tako, da od prisotnega starša sprejemem le nekaj osnovnih informacij; njegovo željo, da bi v tej odsotnosti videl krivdo ali vzrok za težave, pa previdno zavračam. Po drugi strani otroka zelo spodbujam, da o tej temi spregovori, jo predeluje, četudi jo v začetku zavrača.

V tem odnosu se sam srečujem še s celo vrsto čisto specifičnih etičnih dilem, ki pa niso nič manj pomembne. Seznam teh bi bil zelo dolg, zato bom izpostavil le nekaj mladostniško obarvanih.

Prvo vprašanje sega na področje spolnosti. Gre za »večno« temo – srečanje otroka s spolnostjo se zdi mnogim staršem »prezgodnje«. Ali psihoterapevt sploh lahko ve, kdaj je »prava starost« za prve spolne odnose? Najbrž (upam!) da med psihoterapevti ni nikogar, ki bi si lastil to pravico presoje. Toda problem, ki je na načelni ravni jasen, se lahko spremeni v resen problem: kako naj se odziva psihoterapevt, če se nanj obrnejo po pomoč starši, ki so obupani, ker je njihova 13-letna hči povsem zanemarila šolo, vse obšolske dejavnosti, vrstniško družbo, in ji je le še do svojega »fanta«, pri katerem skrivaj tudi velikokrat prespi, na poskuse reševanja tega vprašanja pa odgovarja z grožnjami, da bo zbežala od doma, če ji ne bodo dovolili druženja z njim, če bi se odločili za kak resnejši ukrep, pa se bo ubila? Ali, kako se lotiti pomoči obupanim staršem, ki se pritožujejo, ker njihova 14-letna hči menja partnerje »po tekočem traku« in imajo zanesljive podatke, da ima z vsemi tudi spolne odnose. Ali je primerno to sprejeti kot mladostnikovo zasebno zadevo in obravnavati to kot izključno problem nerazumevajočih staršev? Trdno sem prepričan, da se psihoterapevti ali svetovalci v teh vprašanjih odzivajo – v skladu s svojimi osebnimi pogledi na ta vprašanja, v skladu s svojimi moralno-etičnimi vrednotami. Toda, ali ne gre pri tem za prikrito vsiljevanje svojih moralnih, nazorskih, verskih in drugih prepričanj? Starš pričakuje »strokovno« pomoč, ne pa vsiljevanja nazorov psihoterapevta!

No, z moralnimi vrednotami, stališči, nazori, pogledi ... je povezana še cela vrsta podobnih »drobnih« najstniških konfliktov (od frizure, mode, tetovaž do obiskovanja zabav ...). Seveda, najlažje je zavzeti »strogo strokovno« stališče, da to enostavno niso vprašanja za psihoterapevtsko obravnavo. Toda, ne spreglejmo sporočila: zaradi vseh teh »drobnih« konfliktov postaja življenje v družini nevzdržno, konflikti stalnica, prave komunikacije ni več ... Ali je to še vedno

»droben problem«, ki »ne sodi v psihoterapevtsko svetovalnico«?

V vseh podobnih primerih menim, da ima psihoterapevt pravico do svojega nazora, pogleda na svet, pravico do svojega sistema vrednot, v katerega verjame, pravico do svojega verskega prepričanja. Prepričan sem, da je nekakšno skrivanje za »čisto strokovnost« ali »nevtralnost« v teh vprašanjih zelo verjetno neetično, saj stroka nima odgovorov na vsa ta vprašanja! Toda psihoterapevt naj bi se zavedal, da pri soočanju s temi vprašanji vnaša v psihoterapevtski odnos ta svoja prepričanja. Prav tako se mora zavedati, da imajo starši pravico vzgajati svojega otroka v skladu s svojimi vrednotami, verskimi in drugimi prepričanji ter da psihoterapevt nima pravice poseganja v te vrednote. Menim, da etična drža terja, da ta vprašanja psihoterapevt razjasni s starši na začetku obravnave!

Toda, tudi prej zapisano načelo, da »ima starš pravico vzgajati otroka v skladu s svojimi etičnimi, verskimi, nazorskimi ... načeli«, lahko privede psihoterapevta do etične stiske: kaj, če ta »načela« tako zelo odstopajo od tega, za kar psihoterapevt verjame, da je še »normalno«, »sprejemljivo«, za otrokov razvoj neškodljivo?

Svojevrstno vprašanje je tudi vprašanje drog, vprašanje vključevanja mladostnika v »sumljive« združbe ... V teh primerih mladostnik praviloma ni pripravljen na sodelovanje, vsaj ne na tako, ki bi ga »odvrnilo« od tistega, kar je za starše moteče. Pri tem niti ni tako zelo pomembno, ali mladostnik to priznava ali zanika! In tudi tu ne gre brez vnašanja svojih prepričanj, verovanj! Psihoterapevt se lahko izogne obravnavi take problematike, če se ne počuti kompetentnega. To je etična drža! Vendar terapevt že pri preprostem nasvetu staršem, kam naj se obrnejo po pomoč, izraža subjektivna prepričanja o primernem načinu obravnave zasvojenosti (katerih je mnogo); pri presoji in svetovanju staršem se lahko le v majhni meri opiramo na stroko! Tega se je potrebno zavedati.

Psihoterapevt – starša kot partnerja

Ne bom načentjal teme o povezanosti kakovosti partnerskega odnosa med staršema in otrokovimi stiskami, problemi in težavami, ker je to dovolj jasna strokovna tema. Kot etično dilemo pa izpostavljam vprašanje, kako in koliko je potrebno, upravičeno in smiselno načentjanje teh tem, kadar gre za psihoterapijo otroka ali mladostnika. S tem povezano pa je še občutljivejše vprašanje, ali sodi načentjanje teh tem v obravnavo, ki ji prisostvuje otrok.

V svoji praksi (pre)pogosto srečujem starše, ki to temo silno lahkotno načentjajo ali jo vsaj ponujajo, poskušajo načentjati – in to pred otrokom. Še posebej pogosto se dogaja pri starših, ki ne živijo skupaj, ne glede na to, ali so razvezani ali gre za razpadlo izvenzakonsko skupnost. Da je stvar še občutljivejša: praviloma gre za teme, ki vsekakor pomembno vplivajo na otrokovo delovanje. Praviloma gre za konflikten partnerski odnos, ki se prenaša tudi v starševsko vlogo, v starševski odnos. Gre torej za konflikten partnerski odnos, katerega žrtev je otrok.

Posebej občutljiva so ta vprašanja, kadar sta starša v razveznem postopku in gre za vprašanje dodelitve otroka. To vprašanje bi rad izpostavil, ker lahko tu psihoterapevt trči tudi ob zakonske postopke in določbe. Gre za zakonsko določbo, ki od otroka, starejšega od deset let, terja opredeljevanje, pri katerem od staršev želi živeti. V svoji praksi se zelo pogosto srečujem s tem vprašanjem in vsakič znova težko grizem v ta zame trd etični oreh. Po mojem globokem prepričanju je ta določba, ki sicer splošno velja kot »otrokova pravica«, eno od hujših etičnih sprevrženj: otrok se ne razvezuje, on si razveze nikoli ne želi – in vendar od njega zahtevamo, da se opredeljuje.

S tem ko »izbere« enega od staršev, namreč drugega proglasi za »slabšega«. Otrok si razveze nikoli ne želi, niti v primerih, ko gre za nasilje in zlorabe. Izkušnje me učijo, da si otrok celo v takih, najtežjih primerih želi le – da bi se tisti starš, ki je do njega nasilen, spremenil, »poboljšal«.

Tu se pojavlja vprašanje, kakšno vlogo naj odigra pri tem psihoterapevt. Moje etično prepričanje je, da je psihoterapevtova naloga v razveznem postopku otroku pomagati, da sprejme razvezo kot partnersko zadevo staršev, da se razbremeni občutkov krivde in da sprejme dejstvo, da se starša razvezujeta kot partnerja, ne pa kot starša. Da torej on kot otrok z razvezo res nekaj izgublja, ne po svoji krivdi – a ne izgublja nobenega od staršev.

Podobno je z vprašanjem urejanja stikov z otrokom po razvezi. Na eni strani imamo PAS pojav, ki je še vedno tudi strokovno premalo obdelan, da bi bil dovolj jasen, na drugi strani imamo nezaključene partnerske odnose, pri katerih razveza ne pomeni zaključka konfliktov, ampak se ti nadaljujejo na drugačen način; pogosto na način, pri katerem je otrok še večja žrtev kot prej. Čisto posebno poglavje pa so stiki otroka s staršem, ki je resneje motena osebnost (nasilnost, alkoholizem ...). Psihoterapevt je v teh primerih v resnih etičnih dilemah. Samo še enkrat da poudarim: o teh dilemah govorim z vidika otroka oziroma mladostnika. Psihoterapevt se torej ne sreča s to družino (razpadajočo, razpadlo ...) kot družinski terapevt, ampak kot psihoterapevt, na katerega so se obrnili (starši, šola ...) zaradi otrokovih težav – in ne zaradi družinskih težav.

Ker menim, da gre tu za tako pomembne etične dileme, ki zahtevajo sistematične opredelitve, se zavestno odpovedujem predstavljanju svojih lastnih izkušenj in razreševanju svojih dilem.

Ob prej opisanih dilemah v praksi pogosto zaznam stališča, ki se ponujajo kot »strokovna«. Gre za stališča, da so to problemi, ki terjajo družinsko ali celo partnersko terapijo, in da tu psihoterapija otroka ali mladostnika ne pride v poštev. No, predstavil bom svoje stališče, ki pa spet ni strokovno, ampak etično. Seveda se strinjam, da gre za potrebo po družinski oziroma partnerski terapiji. Vendar, za tako terapijo se lahko odločita le oba starša – če eden od njiju terapije ne sprejema, potem te ni. Ali smemo v takem primeru kar odkloniti pomoč otroku, ki je žrtev te odločitve? Jaz takšne drže ne morem sprejeti! In še drugo vprašanje! Tudi če se starša odločita za partnersko terapijo, je slednja praviloma dolgotrajna. Otrok pa je v stiski tu in zdaj ter potrebuje pomoč takoj. V svoji praksi velikokrat rečem: ne moremo otroka »zamrzniti«, da bo počakal, da starša razrešita svoj partnerski odnos!

Psihoterapevt – pristojna javnost

Z izrazom »pristojna javnost« mislim tiste ustanove, organe in posameznike, ki imajo po naših ustreznih predpisih pravico do informacij v zvezi z otrokom. Javnost, glede katere že obstoječi predpisi (da etičnih načel niti ne omenjam) jasno določajo varstvo podatkov o otroku, na tem mestu izključujem, ker menim, da tu ni posebnih etičnih dilem. Obstajajo pa številne organizacije, ustanove in službe, ki jim zakonodaja podeljuje pravice do nekaterih informacij: od socialnih in zdravstvenih služb do policije, sodišč, šol in drugih. Sem vsaj v določenih pogledih uvrščam tudi otrokove starše, skrbnike, rejnike ali tudi sorodnike, ki sicer skrbijo za otroka (npr. stare starše). Izraz »javnost« uporabljam izhajajoč iz odnosa psihoterapevt – otrok kot klient.

No, začel bom prav pri starših. Starši so tisti, ki so za otroka odgovorni (če jim ta odgovornost ni bila pravnomočno odvzeta). Toda, starši lahko s svojim ravnanjem povzročajo otroku škodo, stiske, travme ... Včasih to psihoterapevt odkrije v zaupnem pogovoru z otrokom, še pogoste-

je, če gre za mladostnika. Včasih pride psihoterapevt, ki je tudi psiholog, do teh ugotovitev s pomočjo psihodiagnostičnih sredstev. Včasih so to le domneve, za katere psihoterapevt nima pravih »dokazov«. In ob tem se mu nujno postavi vprašanje, ki je zame bolj etične kot strokovne narave: koliko, kdaj, predvsem pa, kako to povedati staršem. Ključno vprašanje je, seveda, kako bodo starši to informacijo uporabili: v otrokovo korist ali tako, da se bodo razmere za otroka še poslabšale (otrok bo dodatno kaznovan, ustrahovan ..., ker je to, kar naj bi bila njuna skrivnost, nekemu »izdal« ...). Z izjemo splošnega etičnega načela – naj se psihoterapevt odloča tako, da bo najbolj v otrokovo korist – je vse prepuščeno psihoterapevtovi presoji in vesti, torej njegovi osebni etiki.

Starejši kot je otrok, težje je to vprašanje, več je tem, ki sodijo na to občutljivo področje. Mladostnik mi včasih zaupa določene probleme, ki imajo izvore izven družine – in ni pripravljen tega zaupati staršem, pa čeprav bi bilo to po nekih običih merilih koristno. Ali smem kot psihoterapevt ignorirati tako mladostnikovo stališče?

Tudi sam se v takih primerih odločam v skladu s svojo osebno etiko in si pomagam s tem, da postavim na prvo mesto, ne le imaginarno in nejasno »otrokovo korist«, ampak otroka kot subjekt v terapevtskem procesu – in staršem ne povem ničesar, s čimer vnaprej ne soglaša otrok sam. Če to pomeni, da je še naprej prisotna nevarnost ponavljanja ali nadaljevanja njegovih bolečih izkušenj, mu poskušam pomagati, da se temu izogne, da se sam okrepi. Če se mi kljub temu zdi pomembno, da bi to izvedeli starši, otroka počasi pripravljam na to, da sam s njimi spregovori. Le če tega ne zmore, mu lahko pri tem pomagam.

Ko gre za sodelovanje z različnimi pristojnimi institucijami, je to vprašanje lahko še zahtevnejše. Gre za sodelovanje na dva načina: ali je to v interesu otroka oziroma njegovih staršev ali za tako sodelovanje zaprosi institucija.

O sodelovanju »v interesu otroka« še najpogosteje govorimo v povezavi s šolami, včasih tudi z zdravniki. Običajno za tako sodelovanje zaprosijo starši ali celo sam otrok. In tu se postavi pomembno etično vprašanje: ali ta očitno izražen interes otroka že daje psihoterapevtu »prosto pot«, da daje kakršne koli podatke? V svoji praksi ne ravnam tako; s podatki ravnam zelo previdno, tudi ko je tak interes očitno izražen in v soglasju s starši in otrokom. Kaj pa sploh pomeni ravnati zelo previdno? Ali bi lahko to določneje opredelili, da bi imeli tudi začetniki jasnejša merila?

Sodelovanje z drugimi institucijami poteka običajno na podlagi njihovih zahtevkov ali zaprosil, v katerih je (naj bi bila) utemeljena tudi pristojnost za pridobitev teh podatkov. Ali to že pomeni, da mora tem institucijam psihoterapevt ponuditi vse informacije o otroku in družini, ki jih ima? Ne gre za strokovno niti ne pravno, ampak za etično vprašanje. Tudi za to področje imam že dolgo izdelane osebne kriterije. Pravzaprav sem si jih izoblikoval že pred davnimi leti, ko še nisem bil psihoterapevt, ampak psiholog na centru za socialno delo: sodišču ali drugi instituciji sem oddal le poročilo, ki ga je predhodno videl, prebral sam otrok, pri mlajših tudi njegovi starši – in z vsem, kar je bilo napisano v poročilu, so se strinjali!

Še posebej občutljivo postane to vprašanje, ko sumimo na nasilje, zlorabe, zanemarjanje otroka. Tudi v svoji praksi se kar pogosto srečujem z otroki in mladostniki, ko povod za obravnavo niso nasilje, zloraba, zanemarjanje ..., ampak se ta sum pojavi kasneje, v samem psihoterapevtskem procesu. Tu je psihoterapevt razdvojen med dolžnost prijavljanja suma kaznivega dejanja, ki mu jo nalaga zakonodaja, med delom »v korist otroka« (če bi prijava pomenila, da se otroka reši pred nasiljem, bi bila to očitna korist) in med varovanjem zasebnosti, zaupanja. Moje izkušnje

na področju nasilja in zlorab (še posebej spolnih zlorab) so zelo boleče: s prijavo suma takega dejanja organom pregona se za otroka-žrtev začne novo obdobje travm, pritiskov, izpostavljanja ..., ki traja več let! In prav na tem tako zelo občutljivem področju nimamo izdelanih jasnih etičnih načel!

Zaključek

Zavedam se, da nisem obravnaval vseh etičnih dilem pri delu z otroki in mladostniki, še manj pa sem te dileme pojasnil; teh namenov niti nisem imel. Za zaključek bi rad zapisal le še nekaj splošnih misli, ki se tičejo etike v širšem smislu, a se pri delu z otroki in mladostniki pokažejo v ostrejši luči.

Od takrat, ko sem se srečal s prvim etičnim kodeksom za delo v psihoterapiji, se je marsikaj spremenilo. Prvi etični kodeks Evropske zveze za gestalt psihoterapijo ni bil daljši od ene strani – in meni se je zdel zelo dober. Tudi prvi etični kodeks, ki smo ga zapisali v Slovenskem društvu za gestalt terapijo, ni presegal ene strani. Sedaj veljavni etični kodeks Evropske zveze za psihoterapijo (EAP) je besedilo, ki skorajda zahteva pravno izobrazbo, da ga razumemo. Zdi se, da se etični kodeks iz nekega zbira etičnih načel spreminja v nekakšen pravni predpis. In tudi obravnava kršitev etičnih kodeksov se vse bolj spreminja v vprašanje pravnih procedur. Tudi naše izkušnje nam že to potrjujejo: ali niso bila pri dosedanjih primerih suma kršitve etičnih načel pomembnejša vprašanja pravnih procedur od vsebine etičnih načel?

In če se sedaj vrnem k razmišljanjem, dilemam, ki sem jih nanizal v tem sestavku, se zelo hitro oblikuje vtis, da bi potrebovali zelo precizen, natančen (in zato tudi dolg in najbrž težko razumljiv) etični kodeks.

Toda sam si tega ne želim, še več – tega se celo bojim. Če postane etični kodeks zgolj nekakšen pravni predpis – potem bo tudi odnos do tega predpisa tak, kot je odnos do drugih predpisov. Vemo: vsak predpis ima »luknjo«, vsakega se da izigrati, dober odvetnik lahko vsak predpis zaobrne v svoj prid ...

Ob tem se mi zastavlja vprašanje, kaj je etika: ali je to filozofska znanstvena disciplina, kot jo opredeljujejo filozofski učbeniki, ali gre za nek jasneje opredeljen vrednostni sistem. Vsekakor je oboje, ko govorimo o etičnih kodeksih, pa je zame to predvsem vprašanje vrednot. Tu pa pravni red ni več najpomembnejši, ta lahko postane celo ovira in zamegli vsebino. Ko govorimo o vrednotah, se zastavi tudi vprašanje, za katere vrednote gre, na čem temeljijo in katera prepričanja, verovanja, nazori itd. so v njihovem ozadju. Torej gre za vprašanja duhovnosti.
